

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.16.2024.9404>

1924 წლის აჯანყების სტრატეგიული კომუნიკაციების
თავისებურებები

Peculiarities of strategic
communications during the 1924 uprising

მზია ხოსიტაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

Mzia Khositashvili

Georgian Technical University
Georgia, Tbilisi

აბსტრაქტი

1924 წლის აგვისტოს აჯანყება ქართველთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მნიშვნელოვანი თარიღია, ქართველების დაკარგული დამოუკიდებლობის აღდგენისკენ გადამდგმული გაბედული ნაბიჯი. ამის გამო ამ ისტორიულ თარიღს საბჭოთა და მათი გავლენით უცხოელი ისტორიკოსები ხშირად მენშევიკების ავანტიურად წარმოაჩენდნენ, რომანტიულობას მიაწერდნენ და აკნინებდნენ ქართველი ხალხის თავისუფლებისკენ სწრაფვას. ათეული წლებით მეცნიერების განდამალული დოკუმენტებისა და არქივების ხელმისაწვდომობამ წინ მრავალი ნიუანსი წამოწია. 1924 წლის აჯანყების 100 წლისთავისთვის უკვე მრავალი კვლევა, წიგნი, მონოგრაფია და სტატია დაიწერა. ამ მასალების საფუძველზე განვიხილავთ ამბოხებულთა ლიდერების სტრატეგიული კომუნიკაციების თავისებურებებს.

აჯანყების მარცხი ისევე, როგორც ყველა დაწყებული საქმისა, მისი გამომწვევი მიზეზების განსჯაზე დაგვაფიქრებს. სწორი კომუნიკაციით მრავალი პრობლემის მოგვარება შეიძლება.

რა კომუნიკაციური სტრატეგია ჰქონდა შემუშავებული აჯანყების დამგეგმავებს და რამდენად სწორად იყო შედგენილი ეს გეგმა? სტატიაში ჩამოთვლილია ზოგადი შაბლონები, რომლებსაც აჯანყებულები კონსპირაციის წესების დაცვისთვის იყენებენ: არალეგალური სტამბები და გავრცელებული პროკლამაციები, აწყობილი შეხვედრების სისტემა დათქმული ადგილებით, კონსპირაციული ბინებითა და პაროლებით, უსაფრთხოების ზომებისთვის გათვალისწინებული კონტრთვალთვალი და

სწრაფი გაფრთხილების სისტემები; სოციალური კავშირები მომხრეებით, აგენტებითა და სანდო ოჯახებით; მატერიალური უზრუნველყოფა; საერთაშორისო კავშირები. ხაზგასმულია მთავარი სირთულე - აჯანყებაში მონაწილეთა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში განლაგება და ემიგრაციაში მყოფ მთავრობასთან კომუნიკაციის სირთულე.

სტატიაში გავლენილია პარალელი საქართველოს საგანგებო კომისიის მოქმედებასთან, გამოკვეთილია მათი რიცხოზრივი უპირატესობა და აგენტურული ქსელი როგორც თბილისში, ასევე მთელს ამიერკავკასიაში.

სტრატეგიული კომუნიკაციები, რომლებსაც იყენებდნენ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, მართალია, აგებული იყო სწორი სქემებით და ნაკარნახევი იყო მაღალი პატრიოტული მოტივებით, მაგრამ დაკარგული იყო მოულოდნელობის ეფექტი (გადამწყვეტ მომენტში ჩოლოყაშვილის 600-კაციანი რაზმიდან ბრძოლისთვის 60-ს ძლივს მოუყარეს თავი); მოქმედებდა აჯანყების ლიდერთა დაქსაქსულობა; პირველ რიგში, გაუთვალისწინებელი აღმოჩნდა საბჭოთა ცენტრალური ხელისუფლების როგორც რიცხოზრივი უპირატესობა, ასევე რესპრესიების გამოცდილება და სისასტიკე.

საკვანძო სიტყვები: სტრატეგიული კომუნიკაციები, 1924 წლის აჯანყების სტრატეგიული გეგმა, კომუნიკაციები საომარი მოქმედებების დროს.

ABSTRACT

The August Uprising of 1924 was a pivotal moment in the Georgian national liberation movement—a bold attempt to restore the country's lost independence. Soviet historians, and later many foreign scholars influenced by them, often dismissed this event as mere Menshevik adventurism, attributing it to romanticism and downplaying the Georgian people's struggle for freedom. The release of archival documents long hidden from researchers has since revealed many new nuances. Numerous studies, books, monographs, and articles have been written on the uprising, especially in connection with its centenary. Based on these materials, this article examines the peculiarities of the strategic communications employed by the rebel leadership.

The failure of the uprising, like that of many ambitious undertakings, prompts reflection on the causes behind it. Many of these causes were linked to shortcomings in communication. What strategy did the planners of the uprising devise, and how effectively was it implemented? This article identifies recurring patterns typically used by rebels to uphold conspiracy rules: illegal printing presses and the distribution of proclamations; organized meetings at designated locations; secret apartments and passwords; counter-surveillance and early-warning systems for security; social networks of supporters, agents, and trusted families; material support; and international connections. The greatest challenge lay in the geographical dispersion of insurgents across different parts of Georgia and the difficulty of maintaining communication with the government in exile.

The article also draws a parallel with the actions of the Georgian Special Commission, emphasizing its numerical superiority and extensive agency network in Tbilisi and throughout the Caucasus. Although the strategic communications of the national liberation fighters were based on sound principles and driven by high patriotic motives, the element of surprise was lost (at the decisive moment, barely 60 of Cholokashvili's 600-man squad could be assembled for battle). Disunity among the rebel leaders, combined with the overwhelming numerical advantage of Soviet forces, their repressive experience, and the sheer brutality of their response, proved decisive factors in the uprising's failure.

Keywords: strategic communications, strategic plan of the 1924 uprising, communications during hostilities.

შესავალი

მრავალმა ქართველმა თუ უცხოელმა ისტორიკოსმა 1924 წლის აჯანყების დეტალურ შესწავლასა და კვლევას 1991 წლის 9 აპრილს საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს მიერ დამოუკიდებლობის აღდგენის გამოცხადების, საბჭოური აკრძალვებისგან გათავისუფლებისა და უშიშროებისა და ქართველ ემიგრანტთა არქივებზე ხელმისაწვდომობის შემდეგ მიმართა. იმ დრომდე ზოგიერთი დოკუმენტი მკაცრად გასაიდუმლოებული იყო, არც საბჭოთა ისტორიკოსებს გამოუციათ ამ თემაზე შრომები, შესაბამისად, მსოფლიოს უმეტესი ნაწილისთვის არ ყოფილა ცნობილი საქართველოს თავისუფლებისთვის ბრძოლის ამ მნიშვნელოვანი ეპიზოდის დეტალები. 1924 წლის სასტიკად ჩახშობილი აჯანყების 100 წლისთავისთვის ისტორიკოსების, პოლიტიკოსების, მეცნიერების მიერ უკვე გამოცემულია უამრავი წიგნი, მონოგრაფია და კვლევა.

სტატიაში ოდნავ განსხვავებული მიდგომით განვიხილავ სოციალ-დემოკრატიულ ხელმძღვანელების მიერ ორგანიზებულ აჯანყებას საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ. შევხები აჯანყების ორგანიზების ისეთ მნიშვნელოვან საკითხს, როგორიცაა სტრატეგიული კომუნიკაციები, რადგან ნებისმიერი დიდი საქმის წამოწყებას მასებთან ურთიერთობა, მათთან გარკვეული სახის მუშაობა და სტრატეგიის განსაზღვრა სჭირდება.

თანამედროვე ადამიანებისთვის ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გონივრული გამოყენება აადვილებს ნებისმიერ მოვლენასა თუ პიროვნებაზე ინფორმაციის მოძიებას, გავრცელებას, ურთიერთობის დამყარებას, სხვადასხვა ისტორიული გადაწყვეტილებების შედეგების განსჯასაც კი. მყისიერად ვრცელდება მოწოდებებიც. ცნობილია სოციალური ქსელების საშუალებით საზოგადოების საპროტესტო გამოსვლების ორგანიზება. ხელოვნურ ინტელექტს შეუძლია არა

მხოლოდ აწმყოში განსახილველი პრობლემების, არამედ უკვე მომხდარი, ისტორიული ფაქტების დღევანდელი მოცემულობით მოდელირება.

რა ხდებოდა მე-20 საუკუნის დასაწყისის 20-იან წლებში? რა სტრატეგიისთვის უნდა მიემართათ სახალხო მოძრაობის ლიდერებს, რომ, მიუხედავად გეოგრაფიული სიშორისა, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში ჩართული ადამიანები ერთმანეთისთვის დაეკავშირებინათ? როგორ ურთიერთობდნენ, კომუნიკაციის რა საშუალებებს იყენებდნენ საკმაოდ დიდ არეალზე განფენილ თანამოაზრეებთან საქართველოსა და ემიგრაციაში მყოფი აჯანყების ლიდერები?

გავისხენოთ, რომ კომუნიკაცია მიზნად ისახავს: 1. გარკვეული სახის შეტყობინების შექმნასა და წარდგენას; 2. შეტყობინების ზუსტ გავრცელებას; 3. შეტყობინების მიღებას; 4. დამოკიდებულების შეცვლას; 5. ქცევის შეცვლას. რით განსხვავდება სტრატეგიული კომუნიკაცია ჩვეულებრივისგან? სტრატეგიული კომუნიკაცია არის ინფორმაციის გავრცელებისა და მიღების სპეციალიზებული მიდგომა. მისი მთავარი მიზანია შედეგის მიღწევა, რისთვისაც საჭიროა სწორად შემუშავებული კონკრეტული სამოქმედო გეგმა, ხრიკები (მოწინააღმდეგის შეცდენა - კვალის აბნევაზე დამყარებული სტრატეგია), საჭირო დროს საჭირო ადგილზე და საჭირო ადამიანებთან ყოფნა და მომავლის პერსპექტივა. მისი არსი კონკრეტული მიზნების მისაღწევად ინფორმაციის მიზანმიმართულად გავრცელებასა და პროცესების მართვაში მდგომარეობს. ნებისმიერი გეგმის ბოლომდე მიყვანისთვის მნიშვნელოვანია ფინანსებიც. სტრატეგიულ კომუნიკაციებს თავდაცვისა და უსაფრთხოების თვალსაზრისითაც განიხილავენ. მაგალითად, დიდი ბრიტანეთის თავდაცვის სამინისტროს მიერ შემუშავებული სტრატეგიული კომუნიკაციების განმარტება ეროვნული უსაფრთხოების მხარდაჭერას უკავშირდება: „თავდაცვის ყველა საკომუნიკაციო საშუალებებით ეროვნული ინტერესების მხარდაჭერა ადამიანთა დამოკიდებულებებსა და ქცევაზე ზეგავლენისათვის“ (<https://assets.publishing.service.gov.uk>).

მსჯელობა

მე-20 საუკუნის დასაწყისში საქართველოში საკმაოდ კარგად მუშაობდა საკომუნიკაციო სისტემა: კარგად იყო განვითარებული ბეჭდური მედია, სატელეგრაფო კავშირი, ტელეფონი, საფოსტო სისტემა. სატელეგრაფო კავშირი ძირითადად რკინიგზის გასწვრივ იყო გაყვანილი და რუსეთის იმპერიის კონტროლს ექვემდებარებოდა. 1910 წელს სატელეფონო ქსელით თბილისში 1000 აბონენტზე მეტი სარგებლობდა (ენციკლოპედია 2002: 575) ტექნიკური საშუალებების უმეტესობა საბჭოთა რეჟიმის კონტროლს ექვემდებარებოდა.

1921 წელს, საქართველოს ოკუპაციისა და საქართველოს მთავრობის იძულებითი ოკუპაციის შემდეგ, ბოლშევიკებმა ანტისაბჭოთა განწყობის ჩახშობის მიზნით აკრძალეს ანტიბოლშევიკური პარტიების პოლიტიკური საქმიანობა და მათი პრესის ორგანოების გამოცემა. „...სოციალ-დემოკრატებიც ნახევრადლეგალურ მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ,

შესაძლებლობის მიხედვით გაზეთებს გამოსცემდნენ, კოოპერატივებს აწყოზდნენ... თუმცა 1923 წელს ბოლშევიკებმა მათ პარტია დააშლევინეს (ლი 2018: 285).

ეროვნული მოძრაობის ლიდერებმა გამოიყენეს სხვადასხვა ქვეყნების გამოცდილება და კონსპირაციულ ქსელებს, არალეგალურ პრესას, პირადი კონტაქტების სისტემას მიმართეს. თავდაპირველად შეიქმნა ორგანიზაცია „სამხედრო ცენტრი“. ივანე წარიკელაძის (სამხედრო ცენტრის დაზვერვის პოლკოვნიკი) კონსპირაციულ ბინაში გაიმართა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის პერსპექტივების შესახებ თათბირი, სადაც საჭიროდ მიიჩნიეს ინტენსიური კავშირები საქართველოს ყოველ კუთხე-რეგიონთან, უმთავრესად - საოკუპაციო წითელი არმიის ნაწილებთან. საბრძოლო ფიცით ექვსი თანამებრძოლის შეფიცვაც ფარულად კახეთში, ავლევის ტყეში მომხდარა (კირთაძე 1996: 124-125). შეფიცულთა გამოსვლებიც თავდაპირველად პარტიზანული ხასიათის უნდა ყოფილიყო.

როგორც ცნობილია, „სამხედრო ცენტრს“ შეიარაღებული სახალხო აჯანყება უნდა მოემზადებინა. იგი ჩოლოყაშვილის „შეფიცულებთან“ ერთად დაექვემდებარა დამოუკიდებლობის პარიტეტულ კომიტეტს (დამკომს), რომელიც შეიქმნა სოციალ-დემოკრატების იდეით, მიზნად ისახავდა ერთიანი ეროვნული ფრონტის შექმნას და აერთიანებდა პარიზში ემიგრაციაში მყოფ მთავრობას და საქართველოში მოღვაწე ხუთ პარტიას.

რეგიონულ მოძრაობებთან ურთიერთობის დასამყარებლად თურქეთში დაფუძნდა „კონსტანტინოპოლის ბიურო“. მისი საშუალებით ხდებოდა პარიზში არსებულ დამოუკიდებლობის კომიტეტში გაერთიანებული ემიგრაციაში მყოფ მთავრობასთან დაკავშირება (ბერიშვილი 2013: 92). ეს, რასაკვირველია, გარკვეულ სირთულეს ქმნიდა, ამიტომ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ პარიზში, ლონდონსა და ჟენევაში საქართველოს საკითხზე საერთო აზრის ჩამოყალიბებისთვის დააარსა „საქართველოს დახმარების კომიტეტები“. საქართველოს ემიგრანტულმა მთავრობამ, 1922 წლის 28 დეკემბრის სხდომაზე მიღებული გადაწყვეტილების თანახმად, სტამბოლში მყოფი „პოლიტიკური კომისიისათვის 10 000 ფრანკი გამოყო ე. წ. „პუნქტების“ მოსაწყობად. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს საზღვრის სიახლოვეს შექმნილი ამ პუნქტების მეშვეობით ფოსტა-ტელეგრაფისა და სპეციალური ლიტერატურის საქართველოში გადატანა და არალეგალური პირების გადაყვანა ხორციელდებოდა (წერეთელი 2019: 46). ერთა ლიგის მიერ გამოყოფილ იქნა გარკვეული თანხები დევნილებისთვის, ამავე დროს, 1921 წლის ზაფხულში ჟენევაში შექმნილმა ლტოლვილთა კომისარიატმა შეიმუშავა სპეციალური „ნანსენის პასპორტები“¹, რამაც ქართველ ემიგრანტებს ევროპის ქვეყნებში გადაადგილება გაუადვილა.

რაც შეეხება მატერიალურ უზრუნველყოფას, გოგიტა ფაღავას (დამკომის ერთ-ერთი დამფუძნებელი, სსდპ-ის წევრი) საშუალებით დამკომმა უცხოეთიდან 10 000 ლირა მიიღო (ორჯერ 5000-5000 ლირა) ორგანიზაციული საქმიანობისთვის. ფულის ნაწილს უგზავნიდნენ ქაქუცა ჩოლოყაშვილს, ნაწილი განკუთვნილი იყო დამკომის მიერ

¹ მოქალაქეობის არმქონე პირებს ქვეყნებს შორის მოგზაურობის საშუალება ეძლეოდათ.

ჩამოყალიბებული საფინანსო კომისიის, წითელი ჯვრის, სარედაქციო კომისიისა და გაერთიანებული სამხედრო ცენტრისთვის.

სამხედრო ცენტრს საქართველოს რაიონებში შექმნილი ჰქონდა ფილიალები, რომლებსაც აწვდიდა დამკომის მიერ გადაცემულ საჭირო ინფორმაციას. დამკომთან არსებულ სარედაქციო კომისიას თავმჯდომარის მითითებით ევალებოდა ბრძანებების, წერილების, პროკლამაციების გადამუშვება. უსაფრთხოებიდან გამომდინარე, კომისიის ხელმძღვანელს დამკომის სხდომაზე დასწრების უფლება არ ჰქონდა.

ინფორმაციის გადასაცემად იყენებდნენ ჯაჭვურ პრინციპს, ერთი რგოლიდან ან ფილიალიდან მეორეზე სიმბოლური, კოდირებული ნიშნებით; ინფორმაციის გადაცემისთვის ირჩევდნენ შესაფერის ადგილებს. მაგალითად, ვინმეს საჩუქრად გაუგზავნიდნენ გაზეთ „კომუნისტს“, სადაც, ვთქვათ, ხელით ეწერა: „ამა და ამ დროს ვიწყებთ ქეიფს“. ქეიფი აჯანყებას ნიშნავდა (<https://www.radiotavisupleba.ge/33094821.html>).

სამხედრო კომისია ეყრდნობოდა რაიონებში არსებულ ორგანიზაციებს ან სპეციალურ რწმუნებულებს. მათ აღრიცხული ჰყავდათ ის პირები, რომლებიც მზად იყვნენ აჯანყებაში მონაწილეობის მისაღებად. ასევე „გათვალისწინებული იყო სოციალური კავშირები, რომლებიც მოიცავდნენ სანდო ოჯახებს, მოხელეებს, მხარდამჭერ ვაჭრებსა და ლოიალურად განწყობილ სასულიერო პირებს. რა თქმა უნდა, უსაფრთხოების ზომები - კონტრთვალთვალი, დეზინფორმაციის გავრცელება, სწრაფი გაფრთხილების სისტემა - გათვალისწინებული იყო კონსპირაციული შეხვედრებისთვის.

ბუნებრივია, საბჭოთა რუსეთის იმპერიასაც თავისი სტრატეგიები ჰქონდა შემუშავებული ეროვნული მოძრაობისა და დამოუკიდებლობისთვის მეზრძოლთა წინააღმდეგ. ბოლშევიკურმა რუსეთმა სამხედრო ოკუპაციის დასრულებისთანავე უშიშროების სამსახური შექმნა - ე. წ. „ჩეკა“. ეს სამსახური აგენტურულ-ინფორმატიულ სამუშაოს დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. თავის მხრივ, ამიერკავკასიის საგანგებო კომიტეტიც ცდილობდა ზეგავლენა მოეხდინა საქართველოს საგანგებო კომიტეტზე და ჰყოლოდა თავისი აგენტები. ცნობილია, რომ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში მათ 17 აგენტ-ინფორმატორი ჰყავდათ, ეროვნულ პარტიაში - 14. კონსპირაციიდან გამომდინარე, იყენებდნენ სხვადასხვა სახელებს: „ელიზბარი“, „ენვერი“, „ფალავა“, „კიაზ ბეი“ (ენდელაძე 2004: 15-17). ინტენსიურად მუშაობდნენ საზოგადოების სხვადასხვა ფენების გადაბირებაზეც. ჩეკას აღრიცხული ჰყავდა ყველაზე აქტიური დამსმენები: „ბაბუა“ - ერთ-ერთი სასულიერო პირი, „ქოსა“ - გლეხი დასავლეთ საქართველოდან, „ნოლა“ - სოფლის მასწავლებელი, „პაატა“ - ახალგაზრდა სტუდენტი. მათ იძულების, მატერიალური წახალისებისა თუ შანტაჟის გზით ამუშავებდნენ ეროვნული მოძრაობის წინააღმდეგ.

საგანგებო კომისია უკვე 1923 წლის 1 იანვრისათვის ფლობდა ინფორმაციას შეფიცულების შესახებ მთელ საქართველოში. პოლიტ-ბანდიტებად მოიხსენებდნენ: ქაქუცა ჩოლოყაშვილს 20 კაცით კახეთში, შორაპნის მაზრაში: მიხაკო აბულაძეს - 4 კაცით, გრიგოლ აბაშიძეს - 7

კაცით, ვარლამ კაპანაძეს - 30 კაცით, მორჩიაშვილს - 9 კაცით, ილიკო ჯუღელს - 15 კაცით; ოზურგეთის მაზრაში: მათითაიშვილს - 16 კაცით, ღლონტია გოგუას - 15 კაცით; ბათუმში მანწკავასა და გოგიტიძეს - 40 კაცით; ფოთში ბესარიონ ჯაშს - 8 კაცით; ზუგდიდის მაზრაში ბაგრატ ხონელიას - 5 კაცით; აფხაზეთში ევტიხი სიჭინავას - 3 კაცით, აფხაზეთსა და სვანეთში - კონსტანტინე დადშექელიანს - 6 კაცით (სშსსა (III), ფონდი №14, აღწერა №2, საქმე №28, ფურცელი 827).

მიუხედავად საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის მეგრძოლი ლიდერების სიფრთხილისა, 1923 წელს ჩეკამ შეძლო 97150 დაშიფრული წერილის გაშიფვრა, მათგან უცხოეთიდან შემოსული 1261, წითელი არმიიდან 650 წერილი. გაშიფრულ იქნა 97568 ტელეგრამა, ამოღებული იყო ათასობით წერილი. ამ და შემთხვევითი და გადაბირებული აგენტებიდან მოპოვებული ინფორმაციების საფუძველზე საქართველოს საიდუმლო სამსახურმა დამკომის შექმნიდან ცხრა თვეში, 2023 წლის მაისში დახვრიტა 15 ოფიცერი, მათ შორის კოტე აფხაზი და დანარჩენებზე ძებნა გამოაცხადა. (წერეთელი 2019 :56).

საქართველოს საგანგებო კომიტეტის შექმნამდე რუსეთის „ჩეკამ“ შექმნა წინაპირობა, რომ ქვეყანაში შიში და უიმედობა გამეფებულიყო. ააოხრეს კახეთი, სვანეთი, გურია, საზოგადოების დასაშინებლად და მოსალოდნელი აჯანყების ჩასახშობად დახვრიტეს უდანაშაულო მოსახლეობა, პოლიტიკოსებთან ერთად არ დაინდეს მასწავლებლები, სტუდენტები, კოოპერატორები, მუშები და გლეხები (კირთაძე 1996 :133).

საგანგებო კომისია აგენტურის საშუალებით ფლობდა ინფორმაციას აჯანყების მზადების შესახებ. მათ მსგავსად, დამკომსაც ჰყავდა ჩანერგილი საგანგებო კომისიაში სანდო პირი, არჩილ კახიანი, რომელიც ნოე ხომერიკს სისტემატურად აწვდიდა ინფორმაციას ინფორმატორებზე, არკვევდა, რა ინფორმაციას ფლობდნენ მენშევიკებზე, ემიგრაციაში მყოფ საქართველოს მთავრობაზე, გადასცემდა დაპატიმრებულთა ჩვენებების ასლებს და ა. შ. დაპატიმრებამდე და დახვრეტამდე არჩილ კახიანი დამკომს გადასცემდა მასალებს, რომლებსაც ემიგრანტულ მთავრობას აწვდიდნენ (ჯიქია 2012: 68). ამგვარად, 1924 წლის აჯანყებისთვის ერთნაირი ხერხებით იბრძოდნენ როგორც ეროვნული ლიდერები, ისე საგანგებო კომიტეტის წარმომადგენლები.

როგორც აღვნიშნეთ, სტრატეგიული კომუნიკაციის მთავარი მიზანი შემუშავებული გეგმის განხორციელებაა. სამხედრო კომისიისა და დამკომის სტრატეგია საბჭოთა ხელისუფლებასთან ბრძოლაში სომხეთის, აზერბაიჯანისა და ჩრდილოეთ კავკასიის ჩართვასაც გეგმავდა, თუმცა სომხებმა უარი განაცხადეს და, მიუხედავად აზერბაიჯანელების აჯანყებაში ჩართვის მზადყოფნისა, ნოე ხომერიკის, თვით მუსავატელების პარტიის ცენტრალური კომიტეტის თავმჯდომარის რწმუნებულის ალა-ალი იუსუფ-ზადეს, შუამავლის, სოციალ-დემოკრატიის ევტიხი სალუქვაძისა და გოგიტა ფაღვას დაპატიმრების შემდეგ ეს იმედიც დაიკარგა (კირთაძე 1998: 33, 46, 322-323, 356; ჯიქია 2012: 70).

სამხედრო საბჭოს სტრატეგიაში აჯანყებაში ჩრდილოეთ კავკასიის ჩართვაც შედიოდა. ამ მიზნით ქაქუცა ჩოლოყაშვილმა გამოიყენა დადესტნის განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერთან - ნაჯზუდინ გაცინსკისთან მეგობრული ურთიერთობა და 1923 წლის აგვისტოში შეხვდა მას. 1923 წლის ოქტომბრის პირველ რიცხვებში კი იქიდან ჩეჩნეთში გადავიდა (სუიცსა, ფონდი №285, აღწერა №1, საქმე №652, ფურცელი 289). ჩეჩნეთში დაჰპირდნენ კავკასიის მასშტაბით აჯანყებაში მონაწილეობას და რამდენიმე ათასი კაცის გამოყვანას. მათი მხრიდან მხოლოდ 50 ოფიცრის ინსტრუქტორებად მივლინება იყო მოთხოვნილი. მალევე შედგა შეიარაღებული ქისტებისგან რაზმი, რომლებიც კახეთში უნდა გადმოსულიყვნენ, მაგრამ თუშებთან უთანხმოების გამო (რაც საქონლის გატაცების ალბათობას უკავშირდებოდა) არც ამ გეგმამ იმუშავა.

ყურადღებას გაგამახვილებდი ამ კომუნიკაციის ქრონოლოგიაზე: ჩრდილოეთ კავკასიიდან დახმარების მიღებისთვის გზების ძიება 1923 წლის აგვისტოდან დაიწყო და 1924 წლის აგვისტომდე გაგრძელდა. ოქტომბერში ჩეჩნეთიდან თამხმოზა მიიღეს, დამკომმა ედპ-ის წევრი ლეო დგებუაძე 1923 წლის მიწურულს გაგზავნა მათზე მასალების მოსაპოვებლად, იქიდან იანვარში დაბრუნდა. თებერვალში ჩეჩნეთიდან წერილი გამოაგზავნეს ჩეჩენის ხელით, ისევ ძალაში იყო 50 ოფიცერზე მოთხოვნა. დამკომს ფულადი სახსრები არ ჰქონდა. ამასობაში დააპატიმრეს გოგიტა ფაღავა და გიორგი წინამძღვრიშვილი. შედეგად 1924 წლის თებერვლისთვის დაგეგმილი აჯანყება გადაიდო. ჩრდილოეთ კავკასიასთან ურთიერთობის შენარჩუნება აჯანყების ორგანიზატორების გეგმაში ისევ იყო და 1924 წლის 14 აგვისტოს ჩეჩნეთში მიავლინეს ედპ-ის წევრები, გამოყვეს მათთვის სახარჯო ფული, თუმცა გროზნოში ჩასვლისას აღმოჩნდა, რომ მათი მოკავშირე და დამხმარე, ჩეჩნეთის შეიხი ალი მიტაევი დაპატიმრებული იყო (კირთაძე 1998: 153-327). საქართველო საკუთარი ძალების იმედად რჩებოდა.

სტრატეგიებში დროის ფაქტორს დიდი მნიშვნელობა აქვს, ამიტომ სუბიექტური არ ვიქნები, თუ 21-ე საუკუნის დაჩქარებულ რიტმს შეჩვეული ადამიანის გადმოსახედიდან აღვნიშნავ, რომ ერთი წელი საკმაოდ დიდი დროა იმის გათვალისწინებით, რომ საგანგებო კომისიაც არ იყო გულხელდაკრეფილი და სულ უფრო მეტ რეპრესიას მიმართავდა, ახერხებდა სხვადასხვა სოციალური ფენის გადაბირებას, დაშინებასა და თავის რიგებში გაერთიანებას.

დამკომსა და სამხედრო საბჭოს საერთაშორისო მხარდაჭერის იმედი არ დაუკარგავთ, მიუხედავად იმისა, რომ ჯერ კიდევ 1921 წლის მარტში „ბრიტანეთის და საბჭოეთის მთავრობებმა ხელი მოაწერეს სავაჭრო შეთანხმებას, რომლის თანახმადაც ლოიდ ჯორჯი (პრემიერ-მინისტრი), სხვა საკითხების გარდა, კისრულობდა, არ ეწარმოებინა ანტისაბჭოთა საქმიანობა არცერთ ტერიტორიაზე, რომელიც ყოფილი ცარისტული იმპერიის ნაწილი იყო“ (ლი 2024: 229). გულუბრყვილობა იყო ორგანიზატორთა მხრიდან მათი დახმარების იმედის ქონა, როცა ეს შეთანხმება კრძალავდა ბოლშევიკების საწინააღმდეგო ქმედებებში ჩარევას.

საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტს სწამდა, რომ სამართლიანობის უმაღლეს ორგანოდ მიჩნეული ერთა ლიგა მიიღებდა ზომებს საქართველოს დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად. თუმცა „ფრანგმა სოციალისტებმა და ბრიტანეთის ლეიბორისტულმა პარტიამ ვერ შეძლეს საქართველოს მხარში დგომა და ის საბჭოთა წყობილებას შეატოვეს“ (ლი 2024: 274).

ერთა ლიგის, ევროპის სოციალისტური პარტიების, ამსტერდამის ინტერნაციონალისა და ევროპის სახელმწიფოების მთავრობებისადმი გასაგზავნ წერილზე ხელისმოსაწერად სოციალ-ფედერალისტებისა და დამოუკიდებელი სოციალ-დემოკრატების არგამოცხადება აჯანყებაში მონაწილე პარტიებს შორის არსებულ აზრთა შეუთანხმებლობაზე მიუთითებს.

საყურადღებოა, ასევე, აჯანყების თარიღის გასაზღვრისას არსებული აზრთა სხვადასხვაობა. როგორც ცნობილია, ემიგრაციაში მყოფი მთავრობა აჯანყების აგვისტოში დაწყებას ეწინააღმდეგებოდა და საომარ სტრატეგიასაც მთელი კავკასიის ჩართულობაზე აგებდა; ასევე, დიდ იმედს ამყარებდა პარიზში სამხედრო სწავლებავალილ და საქართველოში მალულად შემოყვანილ ვალიკო ჯუღელზე. აჯანყების დრო დაინიშნა - 1924 წლის 17 აგვისტო. ჯუღელის დაპატიმრებით გეგმები შეიცვალა. ნოე ჟორდანიას გამოგზავნილი წერილი აჯანყების გეგმითა და დირექტივებით, რომელიც ლ. ბერიას ჩაუვარდა ხელში, ცვლიდა მოქმედების არეალს. თავდაპირველი გეგმა თბილისიდან ამბოხების დაწყებას, ჩოლოყაშვილის რაზმების შემოერთებას და წითელი არმიის არტილერიის ხელში ჩაგდებას ითვალისწინებდა. აჯანყების ერთ-ერთი მეთაური იარაკლი ცაგურია თვლიდა, რომ „საქართველო უპყრია მას, ვისაც ტფილისი აქვს ხელში. სწორედ ამისთვის აუცილებელი იყო პირველი დარტყმა მომხდარიყო ტფილისზე, კომუნისტურ ძალთა სიმაგრეზე. ტფილისის აღებისას წითელი არმია, მოკლებული ცენტრალურ მმართველობას, დევნილი მთელ საქართველოში, ხალხის სიძულვილით გარშემორტყმული, უნდა დანებებოდა გამარჯვებულს“.

რადგან ხელისუფლებამ თბილისში შემოსვლა აკრძალა და თბილისი წითელი არმიის ნაწილებით გაამაგრა, აჯანყების გეგმა და თარიღიც ისევ შეიცვალა. დამკომს ის ემიგრაციასთან შეთანხმებული არ ჰქონდა.

გეგმის სწრაფი ცვლა, ასევე, ბევრ გაუთვალისწინებელ გარემოებას წარმოშობდა.

რა ძალას და შეიარაღებას უპირისპირდებოდნენ აჯანყებულები? ვაზიანის მიდამოებში დაბანაკებული იყო ამიერკავკასიის არტილერია 120 ზარბაზნით. წითელი არმიის 11 ათასი ჯარისკაცის წინააღმდეგ უნდა ებრძოლა დაახლოებით აჯანყებულთა 3 000-კაციან შეიარაღებულ რაზმებს. თანაც, გადმოცემით, თითოეულს 2-3 ვაზნაზე მეტი არ ჰქონდა. თუმცა არსებობდა იმედი, რომ წითელი არმიის ქართული ნაწილები მეამბოხეთა მხარეს გადმოვიდოდნენ.

სოციალ-ფედერალისტებმა მხოლოდ აჯანყების წინ შექმნეს საგანგებო სამხედრო რაზმი, რაც ტაქტიკური თვალსაზრისით გაუმართლებელია. დამოუკიდებელ სოცალ-დემოკრატებს კი სამხედრო ორგანო არც ჰქონიათ.

აჯანყების დღედ დათქმული იყო 28-29 აგვისტო, დილის 2 საათი, მაგრამ გიორგი წერეთლის შეცდომის გამო, რომელიც ჭიათურაში ხელმძღვანელობდა აჯანყებას, დაიწყო 27-28 აგვისტოს დილის 2 სათზე. როგორც აღმოჩნდა, მან მიიღო გაზეთი, რომელზეც ეწერა, რომ აჯანყების თარიღი შეიცვალა (რადიო თავისუფლება 2024). მართალია, ამას არ შეუცვლია აჯანყებულთა სულისკვეთება და დანარჩენი მოქმედებები გეგმის მიხედვით წარიმართა, მაგრამ ვერ გაითვალისწინეს ის, რომ საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლება იმართებოდა საბჭოეთიდან, მათ წინააღმდეგ მთელი ამიერკავკასიის ჯარების გამოყვანა შეეძლოთ და ასეც მოხდა, მათ დროზე მიიღეს ზომები და მთელ საქართველოში საგანგებო წესები გამოაცხადეს.

გააფთრებული ბრძოლები მთელი საქართველოს მასშტაბით მიმდინარეობდა. აჯანყებულებმა 3 დღე გაუძლეს. 4 სექტემბერს დამკომი აღარ არსებობდა. 5 სექტემბერს დამკომმა პრესის საშუალებით მოსახლეობას აუწყა, რომ მათი იმედები არ გამართლდა და ხალხის ფართო მასებმა მათ მხარი არ დაუჭირეს (თუმცა აღსანიშნავია, რომ „არსად აჯანყებულებს სერიოზული წინააღმდეგობა არ შეხვედრიათ ადგილობრივ ქართველ კომუნისტ-მმართველებთან. ისინი აჯანყებულ თანამემამულეთა პირველ შემახებისთანავე უსისხლოდ ყრიდნენ იარაღს. ხოლო ბრძოლა და სისხლისქცევა ჩაღებოდა შემოსულ საოკუპაციო რუსულ ჯარებთან“ (კირთაძე 1996: 182); მოუწოდეს მეზობლებს ხელი აეღოთ საბჭოთა ხელისუფლებასთან ბრძოლაზე და მორჩილებით გამოესწორებინათ ის უბედურება, რაც ქართველ ხალხს სასტიკმა რეპრესიებმა - დახვრეტებმა მოუტანეს.

დასკვნა

შეიძლება ითქვას, რომ სტრატეგია, რომელიც დაისახეს ეროვნულ-განმათავისუფლებლებმა, აგებული იყო მაღალი პატრიოტული მოტივებით, სწორი სქემებით, თუმცა დაკარგული იყო მოულოდნელობის ეფექტი (ამანაც იქონია გავლენა, რომ ჩოლოყაშვილის 600-კაციანი რაზმიდან ბრძოლისთვის 60-ს ძლივს მოუყარეს თავი); აჯანყების ლიდერთა დაქსაქსულობა; გაუთვალისწინებელი აღმოჩნდა საბჭოთა ცენტრალური ხელისუფლების უპირატესობა.

მართალია, ეს ბრძოლა მარცხით დასრულდა, მაგრამ 1924 წლის აჯანყება იყო ეროვნული დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლა, საბჭოთა იმპერიისგან თავის დაღწევის გაზედული მცდელობა და საქართველოს დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისთვის გაღებული მსხვერპლი.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

- ბერიშვილი 2013 – ტ. ბერიშვილი, 1924 წლის ეროვნული აჯანყება საქართველოში. თბილისი, 2013.
- ენდელაძე 2004: – თ. ენდელაძე, ტრაგიკული 1924. თბილისი, 2004.
- თოფურია 2024 – თ. თოფურია, როგორ ამოშალეს მეხსიერებიდან 1924 წელი. თბილისი, 2024 <https://www.radiotavisupleba.ge> (დამოწმება: 25. 03.2025).
- კირთაძე 1996 – ნ. კირთაძე, 1924 წლის აჯანყება საქართველოში. ქუთაისი, 1996.
- კირთაძე 1998 – ნ. კირთაძე, კაენ, სად არის ძმა შენი?!.. ქართველთა ისტორიის სისხლიანი ფურცლები (1921-1930 წწ.). წიგნი პირველი. თბილისი, 1998.
- ლი 2018 – ე. ლი, ექსპერიმენტი. საქართველოს მივიწყებული რევოლუცია 1918-1921. თბილისი, 2018.
- ლი 2024 – ე. ლი, 1924 წლის აჯანყება. საქართველო და დემოკრატიული სოციალიზმის დაბადება. თბილისი, 2024.
- მაცაბერიძე 2016: – მ. მაცაბერიძე, ერის ობსტი საქართველოს გეოპოლიტიკის შესახებ. თბილისი, 2016.
- ცაგურია 2015 – ი. ცაგურია, საქართველო გოლგოთის გზაზე. ქართული ემიგრაცია №3 (6). თბილისი, 2015.
- ციციშვილი 2016 – გ. ციციშვილი, 1924 წლის აგვისტოს ეროვნული აჯანყების 90-ე წლისთავი. თბილისი, 2016 წ.
- წერეთელი 2019 – ი. წერეთელი, ქართველთა ბრძოლები და დიდი ეროვნული აჯანყება... თბილისი, 2019.
- ჯიქია 2012 – ლ. ჯიქია, 1924 წლის აჯანყება დფასავლეთ საქართველოში. თბილისი, 2012.
- https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7578dce5274a1242c9e94e/20120126_jdn112_Strategic_CommsU.pdf (Joint Doctrine Note 1/12, 2012.
- „Strategic communication: the defense contribution“ (დამოწმება: 25. 03.2025).